

Texto: Concepción Navarro Poveda

Traducción: Carles Juan i Abad

Ilustraciones: Ángel Díez Domenech
Daniel Andrés Díaz

Fotografía: Alebus S. L. Patrimonio histórico
Museo Arqueológico de Novelda
Juan Miguel Martínez Lorenzo

Museo Arqueológico de Novelda

C/ Jaume II, 3

03660-Novelda (Alicante)

Tel. 965 60 46 50

Web: noveldamuseoarqueologico.wordpress.com

Imprime: Betagràfic

Tel./Fax 96 560 50 65

C/ Santa Inés, 28 - Bajo • Novelda

Excmo. Ayuntamiento de Novelda
Concejalía de Cultura y Patrimonio

Obra Social
cableworld
FIBRA

فَابَسْمِنْ غَيْرِ اسْتَجَابَ وَلَا ارْتِبَاءَ وَقَالَ
نَبِيُّرُوحِ الْمَلَكُوتِ وَقَالَ لِيَهْلِكِ الْيَوْمَ فَتَى لَا يُقْرَأُ الْقَوْمَ مَتَى مَا دُسَّتْ

LA NECRÓPOLIS ISLÁMICA DELS GARROFERETS

La ciudad de los muertos

En el paraje denominado “Garroferets”, al noroeste de la ciudad de Novelda, suelo dedicado hasta fechas recientes al cultivo de la vid, situaban las fuentes documentales del siglo XVI el topónimo “Fossar dels moros”, más tarde “Bancal del Fossar” y por tradición oral el “fossar”, indicando con ello la existencia de un antiguo cementerio.

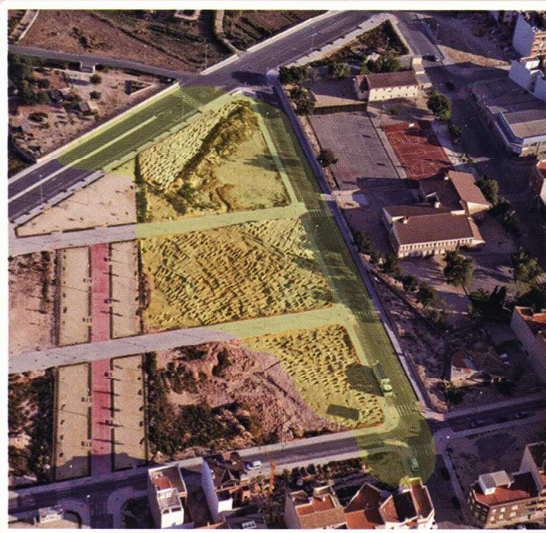
Con tal premisa, como paso previo al desarrollo urbanístico de la zona, se realizaron prospecciones y excavaciones arqueológicas entre los años 2004-2008, documentándose la existencia de una necrópolis islámica con más de un millar de inhumaciones.

Las fosas de enterramiento son de tendencia rectangular, con escalón inferior y covacha para las inhumaciones, selladas con lajas de piedra o adobe, siendo de diferentes tamaños en función de los enterramientos infantiles o de adultos. Comprobándose que la orientación NO-SE de las tumbas, en general, siguen el rito coránico de los pies hacia el Este y rostro orientado hacia el Sureste. Características de inhumación de gran interés en cuanto que nos permiten conocer aspectos rituales de la cultura musulmana.

El difunto era colocado sobre el costado lateral derecho con la cabeza orientada hacia la ciudad santa de la Meca. No llevan elementos de ajuar, aunque hay alguna excepción, al aparecer junto al difunto objetos de tipo personal como pendientes, anillos o cuentas de rosario, que nos permite datar la necrópolis entre los siglos XII-XIII.

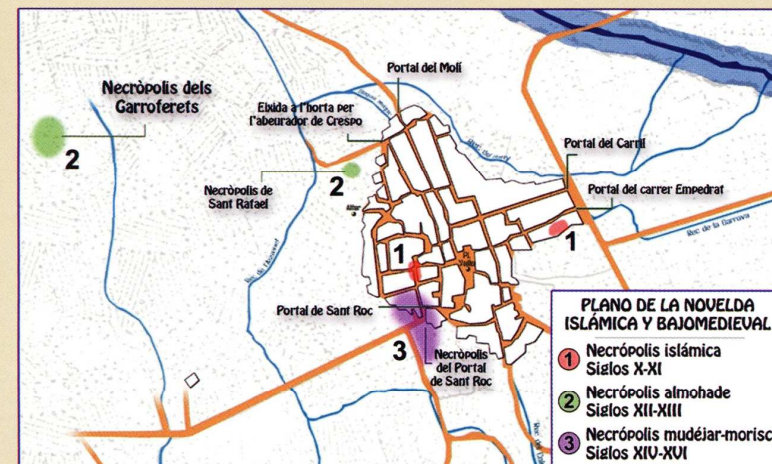
NOVELDA EN ÉPOCA ISLÁMICA SIGLOS X-XIII

El valle de Novelda por el que discurre la cuenca media del Vinalopó, tras la entrada de los musulmanes a la Península Ibérica en el siglo VIII, pronto quedó bajo la influencia cultural musulmana, como lo atestigua la ocupación del Zambo durante el siglo IX. Tenemos además documentados niveles arqueológicos de los siglos X-XI en el actual casco antiguo de Novelda, correspondientes a una población dispersa agrupada en pequeñas alquerías y con un asentamiento en altura situado en la Mola, controlando el territorio y las vías de comunicación entre el litoral mediterráneo y la meseta castellana, siendo en el siglo XII, cuando se construye el actual recinto fortificado de La Mola.

Los musulmanes solían ubicar los cementerios al exterior de las murallas de la medina o áreas de población, cercanos a las puertas de entrada a la ciudad y a los caminos que partían de ella. Eran espacios abiertos, disponiéndose las sepulturas unas junto a otras, sin orden aparente, dejando pequeños espacios entre ellas, para el paso de las personas que las visitaban.

En el caso de la necrópolis dels Garroferets nos es difícil, por el momento, ante la ausencia de evidencias arqueológicas y documentales, poder asociar este cementerio con una zona de hábitat relativamente próxima, para poder explicar la magnitud de esta “maqbara”.

EL RITUAL FUNERARIO

El ritual funerario estaba dividido en varias etapas: lavatorio, amortajamiento, conducción del difunto al cementerio y enterramiento.

El lavado del cuerpo se realizaba con agua fresca aromatizada, al tiempo que se recitaban versículos del Corán.

Tras el lavatorio se realizaba el amortajamiento, con ropas limpias, blancas y de algodón, colocándose esencias entre las ropas y alcanfor en los ojos, nariz y oídos.

Después, los familiares más cercanos, acompañados del imán, llevaban al difunto al cementerio, pasando antes por la mezquita. Al introducir el cuerpo en la fosa, orientaban el rostro mirando hacia la Meca. Durante las siete noches siguientes al enterramiento los familiares solían ir a rezar a la tumba, y al séptimo día realizaban el banquete funerario, como una comida de luto.

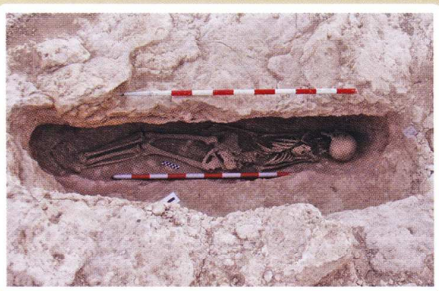
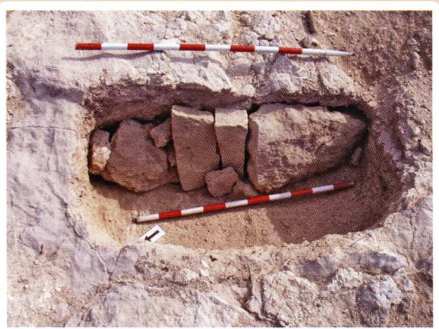
PUESTA EN VALOR DE LA NECRÓPOLIS

La excavación realizada en el paraje “Dels garroferets”, nos ha permitido sacar a la luz una “maqbara” con más de un millar de inhumaciones, constituyendo el cementerio islámico de época almohade, siglos XII-XIII, de mayor magnitud de la Comunidad Valenciana. Motivo por el cual se ha considerado conservar “in situ”, conociendo la dificultad que ello representaba, casi un centenar de fosas para su consolidación y posterior musealización, puesto que nos encontramos ante un espacio de gran significación histórica y documental para conocer rasgos culturales de la sociedad andalusí asentada en Novelda.

Por ello, se han iniciado los trabajos de puesta en valor de la necrópolis, con el vallado del espacio de las fosas y la colocación de una pasarela con una plataforma que permite la entrada y la visualización del yacimiento desde un punto de vista elevado. Contando con dos paneles explicativos del proceso de excavación y significado histórico cultural del cementerio.

Labor desarrollada a través de mecenazgo de la Obra Social Cableworld Fibra, en colaboración con la Concejalía de Cultura y Patrimonio, Servicio de Arqueología Municipal y Servicio de Obras y Urbanismo del Ayuntamiento de Novelda.

LA MAQBARA: NECRÒPOLIS ISLÀMICA DELS GARROFERETS

En el paratge anomenat els Garroferets, al nord-oest de la ciutat de Novelda, en un terreny dedicat fins fa poc al cultiu de la vinya, situaven les fonts documentals del segle XVI els topònims “Fossar dels moros”, més tard “Bancal del fossar” i per tradició oral el “Fossar”, que indicaven amb això l'existència d'un antic cementeri.

Amb tal premissa, com a pas previ al desenvolupament urbanístic de la zona, es van realitzar prospeccions i excavacions arqueològiques entre els anys 2004-2008, i es va documentar l'existència d'una necròpolis islàmica amb més d'un miler d'inhumacions.

L'excavació del sector II va donar com a resultat l'escorcoll de més de cent tombes excavades en

l'estrat geològic d'argiles i crosta calcària. Les fosses de soterrament són de tendència rectangular, amb escaló inferior i coveta per a les inhumacions, segellades amb lloses de pedra o atovó, i presenten diferents grandàries en funció dels soterraments infantils o d'adults. Es va comprovar que l'orientació nord-oest sud-est de les tombes, en general, segueix el ritu alcorànic dels peus orientats cap a l'est i el rostre cap al sud-est. No es van trobar làpides amb epigrafia funerària, només alguna llosa de pedra en vertical col·locada als peus de la fossa o a la capçalera, que indicava l'inici o el final de la tomba. Característiques d'inhumació de gran interès ja que ens permeten conèixer aspectes rituals de la cultura musulmana.

En aquesta cultura el difunt era col·locat sobre el costat lateral dret, amb les extremitats inferiors esteses o lleugerament flexionades i les superiors desplaçades al llarg del cos, les mans descansades de vegades sobre la regió púbica i el cap orientat cap a la ciutat santa de la Meca. No porten elements d'aixovar, encara que hi ha alguna excepció, en aparèixer junt al difunt objectes de tipus personal com arracades, anells, fragments de polseres o grans de rosari, que ens permeten datar la necròpolis entre els segles XII-XIII.

NOVELDA EN ÈPOCA ISLÀMICA SEGLES X-XIII

La vall de Novelda per la qual discorre la conca mitjana del riu Vinalopó, després de l'entrada dels musulmans a la Península Ibèrica al segle VIII, prompte va quedar davall

la influència cultural musulmana, com ho testimonia l'ocupació de la serra del Zambo durant el segle IX. A més a més tenim documentats nivells arqueològics dels segles X-XI en l'actual nucli antic de Novelda, que corresponen a una població dispersa agrupada en xicotetes alqueries i un assentament en altura situat a la Mola, des d'on es controlava el territori i les vies de comunicació entre el litoral mediterrani i la Meseta castellana. Posteriorment, al segle XII, es construeix l'actual recinte fortificat de la Mola.

Els musulmans solien ubicar els cementeris a l'exterior de les muralles de la medina o a les àrees de població properes a les portes d'entrada a la ciutat i als camins que partien d'ella. Eren espais oberts, amb una planta de forma irregular, on les sepultures es disposaven les unes al costat de les altres, sense ordre aparent, i entre elles es deixaven uns xicotets espais per al pas de les persones que les visitaven.

En el cas de la necròpolis dels Garroferets ens és difícil, de moment, davant de l'absència d'evidències arqueològiques i documentals, poder associar aquest cementeri amb una zona d'hàbitat relativament propera, per a poder explicar la magnitud d'aquesta maqbara.

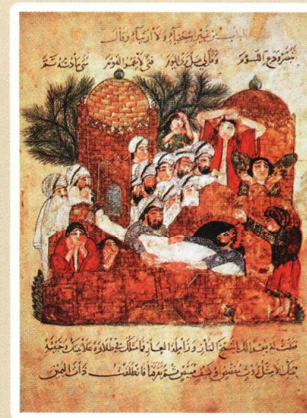
EL RITUAL FUNERARI

El ritual funerari estava dividit en diverses etapes: llavatori, amortallament, conducció del difunt al cementeri i soterrament.

El llavat del cos es realitzava amb aigua fresca aromatitzada. En els temps de pesta no es llavaven però se'ls arruixava l'aigua per damunt. La neteja es repetia fins a set vegades alhora que es recitaven versicles de l'Alcorà.

Després del llavatori es realitzava l'amortallament amb robes netes, blanques i de cotó. Es podien usar tres, cinc o set peces, segons foren homes o dones. La roba anava sense lligar perquè l'ànima isquera sense obstacles, i es col·locaven essències entre les robes i càmfora en els ulls, el nas i les orelles.

Posteriorment els familiars més pròxims, acompanyats de l'imant, portaven el difunt al cementeri, passant abans per la mesquita. En introduir el cos a la fossa, orientaven el rostre mirant cap a la Meca i li posaven en la mortalla o fora d'ella un pergami o paper, escrit amb safrà, amb textos que ajudaven al difunt a respondre a les preguntes realitzades pels àngels de la tomba, Munkir i Nakir, com a pas previ a la seua marxa cap al paradís. Durant les set nits següents al soterrament els familiars solien anar a resar a la tomba i al seté dia realitzaven el banquet funerari, que era com una mena de menjar de dol.

CONDICIONAMENT DE LA NECRÒPOLIS

L'excavació realitzada al paratge dels Garroferets ens ha permés traure a la llum una maqbara amb més d'un miler d'inhumacions que constitueixen el cementeri islàmic d'època almohade, segles XII-XIII, de major magnitud de la Comunitat Valenciana. Motiu pel qual s'ha considerat conservar-lo “in situ”, tot i conèixer la dificultat que això representava. Es tracta de quasi un centenar de fosses per a la seua consolidació i posterior museïtzació, ja que ens trobem davant d'un espai de gran significació històrica i documental per a conèixer els trets culturals de la societat andalusí assentada a Novelda.

Per això s'han iniciat els treballs de condicionament de la necròpolis amb el tancat de l'espai de les fosses i la col·locació d'una passarel·la amb una plataforma que permet l'entrada i la visualització del jaciment des d'un punt de vista elevat. A més es compta amb dos panells explicatius del procés d'excavació i del significat històric i cultural del cementeri.

Aquesta labor s'ha desenvolupat gràcies al mecenatge de l'Obra Social Cableworld Fibra, en col·laboració amb la Regidoria de Cultura i Patrimoni, el Servei d'Arqueologia Municipal i el Servei d'Obres i Urbanisme de l'Ajuntament de Novelda.